

PŘEHLED VÝZKUMŮ 45

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
- Odpovědný redaktor: doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Ing. Petr Škrdla, PhD., Mgr. Balázs Komoróczy, PhDr. Lubomír Šebela, CSc.,
PhDr. Rudolf Procházka, CSc., PhDr. Jiří Doležel, Dana Gregorová, Alice Del
Maschio
- Na titulním listě: Jeskyně Švédův stůl. Foto Jiří A. Svoboda
- Tisk: Bekros
- Náklad: 400 ks

© 2004 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

45

ISSN 1211-7250

ISBN 80-86023-64-8

BRNO 2004

3001-

9395458

mi nálezy, především odštěpky a odřezky dřeva. Báze souvrství nebylo dosaženo.

Marek Kiecoň, Tomáš Ott, Michal Zezula, NPÚ v Ostravě

Resumé

Opava (Bez. Opava). Hrnčířská, Masarykova Strasse, Parz.N. 565/4,6; 569/1. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung

OSKAVA (okr. Šumperk)

Kostel. Novověk. Hřbitov. Povrchový sběr.

V souvislosti s výkopovými pracemi v okolí novověkého kostela v obci Oskava (1769-1889?) byl narušen novověký hřbitov, který se rozprostíral v okolí kostela. Na hromadách vytěžených hlíny byl nalezen antropologický materiál a měděné terčíky, patrně nášivky oděvů. Výkopem byly obnaženy základové partie kostela, které nasedaly na vyrovnávací vrstvu ze sklovité strusky.

Povrchový průzkum byl proveden 1. 7. 2003 v rámci výletu dětského letního tábora.

Zdeněk Schenk, FF MU Brno

Resumé

Oskava (Bez. Šumperk). Neuzeit. Kirche, Friedhof, Lese-funde.

OSLAVANY (okr. Brno-venkov)

Zámek. Vrcholný a pozdní středověk, novověk. Záchraný výzkum

Archeologický dohled byl vyvolán rekonstrukcí západního křídla oslavanského zámku, někdejšího kláštera cisterciáček, na pivovar s restaurací. Dokumentovány byly především výkopy inženýrských sítí a snižování podlah interiérů přízemí západního křídla.

Klášter v Oslavanech je položen na severovýchodním okraji historického jádra města, v údolí na pravobřeží řeky Oslavy, protékající táhlým obloukem severně klášterního areálu. Klášterní kostel je orientován podélnou osou k východu, na severu k němu přiléhá rajský dvůr, rámovaný na východě, severu a západě křídly konventu. Oslavany leží na okraji boskovické brázd v místech, kde řeka Oslava opouští hluboké údolí a otevřenou krajinou míří k soutoku s Jihlavou v Ivančicích. Zde spočívá v nadloží bazálních červenohnědých klastik převážně šedě zbarvené rosicko-oslavanské souvrství s uhelnými slojemi. Těžba uhlí probíhala v revíru od 18. stol. do r. 1992 (Chlupáč a kol. 2002, 189).

Oslavany získala směnou s klášteřem benediktinů v Třebíči Heilvida ze Znojma. Ke zmíněné směně se vztahují tři listiny z června 1225. Heilvida založila v Oslavanech klášter cisterciáček, jehož existence je doložena v červnu 1225 vydanou listinou papežského legáta Konráda. Ten v ní klášteru potvrdil statky a práva. Oslavanský klášter tedy vznikl již dříve, pravděpodobně v předcházejícím roce. Přímou v Oslavanech vydal 7. listopadu 1228 král Přemysl Otakar I. pro klášter listinu, v níž mu udělil svobody po vzoru velehradského opatství. Dovídáme

se z ní, že tehdy olomoucký biskup Robert vykonal svěcení kostela, jemuž byla přítomna i manželka Přemysla Otakara I. královna Konstancie, syn Přemysl a řada dalších významných osob.

Jádro jednotlivých budov konventu pravděpodobně spadá do období primární výstavby ve druhé čtvrtině 13. století. V jižní části východního křídla leží původně čtvercová, později přepažená kapitulní síň. V severním křídle konventu se nacházel dvoulodní refektář. Otázkou doposud zůstává, které klášterní budovy vznikly mezi léty 1224/1225-1228. Vzhledem k tomu, že klášterní chrámy se s největší pravděpodobností budovaly od východu, lze soudit, že v době svěcení již stála původně neklenutá východní chórová část (závěr je dílem mladší /druhé/ stavební fáze) a že tehdy, popř. nedlouho poté vzniklo i trojlodí. Ve druhé fázi výstavby vznikla klenba chóru kostela a na ni navazující pětiboký závěr. V rámci architektury jihomoravské oblasti je závěr a klenba chóru příbuzná s konventním chrámem kláštera cisterciáček v Tišnově. S ohledem na období stavebních aktivit v Tišnově se lze domnívat, že klenba chóru a polygonální závěr kostela v Oslavanech vznikly nejspíše v rozmezí let 1235-1240, případně nedlouho poté. Můžeme předpokládat, že na obou stavbách se podílela stejná stavební huť.

Gotická přestavba klášterního kostela je doložena zprávami z let 1388 a 1413. Na počátku 15. století byl areál poškozen povodní, klášter byl citelně postižen i následnými válečnými událostmi a nadále stagnoval. Roku 1471 dal Vladislav II. správu nad klášteřem Vilémovi z Perštejna. Ludvík Jagellonský pak v roce 1520 postoupil správu městu Brnu, avšak roku 1525 oslavanské zboží zastavil Janu Kunovi z Kunštátu. Roku 1526 cisterciáčky přešly do kláštera na Starém Brně a oslavanský klášter byl zrušen.

Nákladem Volfa Krajiře z Krajků byl klášter přestavěn na zámek. Kryštof z Althanu po roce 1577 přistavěl ke klášteru na západní straně velký jednopatrový renesanční zámek o trojkřídlem půdorysu kolem obdélníkového arkádového nádvoří (nynější 1. nádvoří). V rámci přestavby byl zmenšen kostel a jeho zbytek byl upraven na zámeckou kapli. Roku 1583 vznikla arkáda při jižní straně kostela, vlastní zámecké arkády vznikly snad po roce 1590. Později došlo k barokní úpravě západního zámeckého křídla. Za Jana Nepomuka Scharffu byly na počátku 19. století fasády upraveny klasicistně a jižní budovu rozšířil schodišťový trakt. Gompřezové, poslední soukromí majitelé oslavanského panství, je koupili v roce 1885. Po roce 1945 připadly budovy MNV a JZD, v letech 1953-56 byl opraven kostel (Richter 1960, 14-24; Kuthan 1994, 279-286; Kuča 2000, 755; Benešová – Chotěbor – Durdík – Plaček – Prix – Razím 2001, 120; Líbal 2001, 309-310.)

V objektu kláštera se doposud uskutečnil jediný archeologický výzkum v roce 1991, kdy zde pro potřeby své disertační práce položil PhDr. Pavel Borský několik cílených sond, které měly objasnit stavební vývoj nejstarší fáze klášterního komplexu (Borský 1992). Vlastnímu zámku nebyla věnována pozornost.

V rámci akce byly sledované výkopové práce probíhající v prostoru rekonstruovaného západního křídla oslavanského zámku. Jednalo se především o výkopy pro odvlhčení obvodových zdí a inženýrské sítě. Jednotlivé výkopy byly pro přehlednost označeny čísly (S1-S9). Dokumentováno bylo 6 řezů (P1-P6). Sonda S1 – v severní části byly výkopem odkryty dvě

zdi (s.j. 2902, 2903) kolmé na obvodovou stěnu západního křídla zámku. Konstrukce ze smíšeného zdiva jsou na obvodovou stěnu (s.j. 2900) přizděny. Jedná se pravděpodobně o základové zdivo blíže neurčeného objektu, snad jakési chodby. V jejím čele je ve zdi 2900 zazděn otvor (zazdívká 2901) původního vstupu. Sonda S2 – přináší výpovědní hodnotu zejména pro datování západní obvodové zdi místnosti 08 západního křídla zámku. Na řezu P3 můžeme pozorovat kamenný základ obvodového zdiva západního křídla, zahloubený pravděpodobně do uložení s.j. 200 (možná i s.j. 201). Nelícované základové zdivo sahá až do úrovně s.j. 201 a z úrovně s.j. 200 je patrný snad výkop pro základové zdivo. Místnost 08 můžeme snad spojit s činností pivovaru umístěného v přízemí zámku od 17. stol. Obvodové zdivo pokračující jižním směrem je lícováno i pod úroveň terénu a lze tedy předpokládat jeho dřívější vznik (snad již v období středověku?). V západní části řezu P3 byl pak dokumentován kanál vedoucí v ose východ-západ, kde se dále asi napojuje na kanál zachycený v řezu P2 (s.j. 934). Z vrstev nebyl získán žádný keramický materiál, který by umožnil rámcové časové zařazení. V sondě S4 byl dokumentován řez P6 zachycující podobnou situaci jako v S2 a S6. Jedná se o souvrství novověkých navážek (s.j. 103-105). Ve stratigraficky nejnižší situované uložení s.j. 105 byly přimíseny zlomky bílé malty. Rámcově ji tedy můžeme datovat do raného novověku. Dle založení základového zdiva jsou místnosti 01, 02 a 03 mladší než okolní navážky. V řezu P2 sondy S6 byl dokumentován opět cihelný kanál (s.j. 934) založený v navážkách s.j. 108, 109 a 110. Úroveň s.j. 109 je pravděpodobně komunikační úpravou a odpovídá zhruba rozhraní vrstev s.j. 200 a 201 dokumentovaných na řezu P3. Sondy S8 a S9, umístěné v interiéru západního křídla (místnost 07), zachytily pod současnou podlahou úroveň starší dlažby. Ta je porušena nosným pilířem pro klenbu přízemí (s.j. 3900), kterou lze datovat rámcově do baroka. Na tomto základě můžeme tedy uvažovat o renesančním datování dlažby. Pod ní je obzvláště na řezu P5 patrné bohaté zvrstvení, v jehož rámci byl nalezen i zlomek gotické hnědé glazované dlaždice. Místnost 02 protínal napříč zhruba ve směru sever-jih novověký cihelný kanál, z jeho okolí byl získán nálezový materiál 2. poloviny 17. století.

V průběhu archeologického výzkumu byly fotograficky dokumentovány i prostory ve ZNP (v této době již byly vytěženy zásepky kleneb). Situace dokládá druhotné vložení kleneb místností INP.

Archeologický výzkum v areálu oslavanského zámku přinesl několik základních poznatků o vývoji terénu a architektury komplexu. V devíti sondách bylo možno sledovat mohutný nárůst terénu v průběhu raného novověku a založení několika novověkých kanalizačních stok. Nárůst terénu souvisí se snahou ochránit zámek, respektive klášter před periodicky se opakujícími záplavami. Situace nám dovoluje se domnívat, že převážná část západní obvodové stěny západního křídla je gotického stáří. Lze předpokládat, že této stavební aktivitě náleží větší část prostor INP dnešního zámku. Jednalo se o hospodářské budovy kláštera. Zatímco z kláštera byly vybudovány hospodářské objekty zámku, hospodářský trakt byl přestavěn na renesanční zámek.

Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Archaia Brno, o.p.s.

Literatura

- Benešová, K – Chotěbor, P. – Durdík, T. – Plaček, M. – Prix, D. – Razím, V. 2001: *Architektura gotická*, Praha.
- Borský, P. 1992: *Ženské cisterciácké kláštery XIII. století na Moravě. Příspěvek k interpretaci dějin architektury XIII. století. Kandidátská disertace*. Masarykova univerzita, Brno.
- Chlupáč a kol., 2002: *Geologická minulost České republiky*, Praha.
- Kuča, K. 2000: *Města a městečka v Čechách a na Moravě*, 4. díl, MI – Pan, Praha, 755.
- Kuthan, J. 1994: *Česká architektura v době posledních Přemyslů*, Praha.
- Líbal, D. 2001: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, 309-310.
- Richter, V. 1960: *K obnově Oslavan*, *Umění* 8, 14-24.

Resumé

Oslavany (Bez. Brno-venkov). Schloss. Spätmittelalter, frühe Neuzeit. Rettungsgrabung.

OSTRAVA (k. ú. Hrabová, okr. Ostrava)

Kostel sv. Kateřiny, k. ú. Hrabová, p. p. č. 916, Novověk. Kostel. Záchranný výzkum.

Dřevěný kostel sv. Kateřiny v Hrabové s dochovaným jádrem ze 16. stol. byl v r. 2002 zcela zničen požárem. V souvislosti s obnovou této památky (stavba repliky) byl realizován v r. 2003 záchranný výzkum (NPÚ Ostrava akce č. 26/03). Lokalita byla bohužel ještě před započítím výzkumu výrazně narušena hloubením výkopů pro nové základy. Přesto se záchranným výzkumem podařilo zjistit celkem 2 stavební fáze původního základového zdiva objektu. Ze starší fáze, charakterizované říčními valouny spojovanými světle hnědou prachovou hlinou, se dochovala vnější líc základového zdiva západní stěny presbytáře, část východního základu vítězného oblouku, relikt vnitřní líce základového zdiva východní stěny presbytáře a podstatná část základu východní stěny lodí. Mladší fázi představovalo základové zdivo z lomového kamene a zlomků cihel kladených na maltu. Zdivo tohoto charakteru se dochovalo ve zbylé části půdorysu presbytáře a lodí, v bezprostřední návaznosti na zdivo starší fáze (bez jakýchkoliv zřetelných spár). Nepodařilo se prokázat půdorysné změny situace základového zdiva v průběhu existence kostela s výjimkou sakristie, jejíž původní základy byly vybudovány ve 2. stavební fázi a která byla počátkem 20. století rozšířena západním směrem. V rámci záchranného výzkumu bylo rovněž dokumentováno cca 0,6-0,8 mocné souvrství dochované pod podlahou sakristie a presbytáře. Svrchní část souvrství byla tvořena novodobou dlažbou a dorovnávkami terénu, spodní část mohla vzniknout již v době výstavby kostela a sakristie. Nálezy se podařilo získat pouze z vrstvy k. 106, která vznikla v době výstavby sakristie. Jednalo se převážně o keramické fragmenty, které lze zařadit přibližně do 17.-18. stol., další nálezy pocházejí z destrukce podezdívky západní stěny sakristie. Výsledky záchranného výzkumu tedy naznačují, že původní základové zdivo, které nelze přesněji časově zařadit, prošlo v průběhu existence objektu (patrně v 18. století) sanací. O počátcích kostela vypovídá nejlépe několik dřevěných prvků, které jsou dendrochronologicky